

Insluiten en niet uitsluiten

Overbevolking, detentieschade en re-integratiegerichte detentie

De keuze voor de huur van de Tilburgse gevangenis voor inmiddels 650 gedetineerden wordt verantwoord in het kader van de strijd tegen de acute overbevolking van de Belgische gevangenissen. Capaciteitsproblemen hebben de afgelopen decennia maar al te vaak geleid tot inventieve, tijdelijke (soms overhaaste) voorstellen of maatregelen om de overbevolking te beperken. Het aanpassen van de genademaatregel, de constructie van prefab-gevangenissen en gevangenisboten zijn hiervan de voorbije dertig jaar maar enkele voorbeelden. De overbevolking in de Belgische gevangenissen loopt immers als een rode draad doorheen de geschiedenis van het gevangeniswezen. Het Europees Comité ter Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing heeft bij elk bezoek, in 1993, 1997, 2001, 2005 en 2009 aan de Belgische gevangenissen moeten vaststellen dat dit probleem onverminderd aanwezig blijft, in het bijzonder in de arresthuizen¹. Het Belgische tekort van 1500 tot bijna 2000 plaatsen is vergelijkbaar met het overschot aan cellen waarmee onze noorderburen te kampen hadden op het moment van het ondertekenen van het verdrag voor de Tilburgse huur.

Deze op het eerste gezicht pragmatische keuze voor het huren van de Tilburgse gevangenis heeft als doel meer invloed te kunnen uitoefenen op de penitentiaire overbevolking. Voorheen waren de strategieën om de penitentiaire (over)bevolking te beïnvloeden gericht op het sturen van de in- en uitstroom in de Belgische gevangenissen. Met de huur van Tilburg werd er gekozen voor een uitbreiding van de celcapaciteit. Met de huidige 650 gedetineerden is deze annex van Wortel de grootste Belgische gevangenis voor definitief veroordeelden waardoor meer dan een vierde van de Vlaamse veroordeelden verblijven op Nederlands grondgebied. Dergelijke capaciteitsuitbreiding met een jaarlijks prijskaartje van meer dan 30 miljoen euro leert ons iets over de beleidskeuzes die anno 2010 genomen worden. Het trachten te beheersen van de gedetineerdenpopulatie wordt voorgesteld als een probleemsituatie die zich in zo een ver gevorderd stadium bevindt dat enkel nog de capaciteitsuitbreiding als remedie effectief zou zijn. De perceptie ontstaat dat men vanuit politieke en beleidshoek genoodzaakt is te kiezen voor capaciteitsuitbreiding als *solum remedium*.

Dat de overbevolking in de Belgische gevangenissen negatieve effecten sorteert, wordt door niemand betwist. De overbevolking brengt allerhande negatieve gevolgen betreffende het detentieregime, het uitoefenen van rechten en de leef- en werkomstandigheden en problemen inzake veiligheid, classificatie, hygiëne, comfort, bezoekfaciliteiten, arbeids- en voedselvoorzieningen met zich mee. De Tilburgse keuze wordt als politieke en beleidskeuze verantwoord vanuit de vaak schrijnende levensomstandigheden voor gedetineerden die

* Bart Claes is wetenschappelijk medewerker (FWO) Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (bart.claes@vub.ac.be).

¹ Europees Comité ter Preventie van Foltering en Onmenselijke en vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT), *Rapport au Gouvernement de la Belgique*, Straatsburg, Conseil de l'Europe, CPT/Inf (1994), (1998), (2002), (2005), (2010).

gepaard gaan met de overbevolkingsproblematiek. De levensomstandigheden van de gedetineerden in de Tilburgse gevangenis verbeteren ten aanzien van deze in Belgische (overbevolkte) gevangenissen, zo stelt het rapport van de Liga. Deze verbetering van de levensomstandigheden van de Tilburgse gedetineerden zou verkeerdelijk als argument gehanteerd kunnen worden ter rechtvaardiging van de verhuis van gedetineerden naar deze Tilburgse gevangenis of voor de uitbreiding van de celcapaciteit in het algemeen. De beeldvorming zou kunnen ontstaan dat de keuze voor deze Tilburgse capaciteitsuitbreiding verantwoord kan worden als 'in het belang van de gedetineerde'. Strategieën om de penitentiaire (over)bevolking te beïnvloeden gericht op het sturen van de in- en uitstroom in de Belgische gevangenissen, lijken maatregelen die, eerder dan de capaciteitsuitbreiding, onder deze noemer geplaatst kunnen worden. De koppeling van de Tilburgse capaciteitsuitbreiding met het belang van de gedetineerde lijkt toch enigszins een associatie die de nodige vragen oproept.

De overbevolkingsproblematiek in de Belgische gevangenissen heeft niet alleen negatieve effecten op het alledaagse leven binnen de gevangensmuren. Het doet ook moeilijkheden ontstaan betreffende de uitbouw van een ernstige sociale re-integratie. Het faciliteren en maximaliseren van de ontplooiingskansen van gedetineerden en het penitentiair- en reclasseringsbeleid worden sterk gehypothekeerd in een detentiecontext die zich kenmerkt door overbevolking. Het uittekenen van re-integratiegericht werken met gedetineerden gekoppeld aan een vrijstellingsbeleid wordt erg bemoeilijkt door de acute overbevolking in het overgrote deel van de Belgische gevangenissen. De Europese Mensenrechtencommissaris Hammerberg stelt in zijn rapport in 2009, naar aanleiding van zijn bezoek aan Belgische gevangenissen, dat de overbevolking een zichtbaar effect heeft op de rehabilitatie en sociale re-integratie van gedetineerden en zo één van de doelen bij de vrijheidsberoving dwarsboomt². Het mogelijk maken van de sociale re-integratie van gedetineerden zou als argument geopperd kunnen worden voor de overplaatsing van Belgische gedetineerden naar de Tilburgse gevangenis. Een dergelijke maatregel zou in de lijn kunnen liggen van strategieën die al voorheen in België gehanteerd werden om de penitentiaire bevolking te beheersen en tegelijkertijd het penitentiaire project te waarborgen. Ten tijde van Ducpétiaux' penitentiaire filosofie in de eerste decennia na de Belgische onafhankelijkheid had het Belgische gevangeniswezen ook te kampen met een overbevolkingproblematiek. Ook toen werden beheersingsmaatregelen geconcretiseerd naar capaciteitsuitbreiding, de interne verschuiving van bepaalde populaties naar andere inrichtingen en de spreiding van de instroom in de gevangenis. Eind 19de eeuw werd er voor een aantal celgevangenissen de oprichting of uitbreiding van ontvolkingkwartieren verordend. Deze capaciteitsuitbreiding had toen mee als doel de achterliggende penitentiaire filosofie met als kern het toenmalige celstelsel, namelijk de fysieke afzondering van één gedetineerde per cel, zo veel als mogelijk te behouden³. Vandaag de dag stellen we vast dat de huidige penitentiaire filosofie opgetekend in de doelen bij de vrijheidsberovende straf (Basiswet Gevangeniswezen 2005) geen rol hebben als mogelijke verantwoordingsgrond voor de bevolking van de Tilburgse gevangenis, wat enigszins enkele vragen doet oprijzen.

De penitentiaire administratie heeft bij het vastleggen van de selectiecriteria op een eerder impliciete wijze rekening gehouden met doelen als re-integratie, herstel, rehabilitatie en beperking van detentieschade bij de vrijheidsberovende straf. Bij de

² Report by the Council of Europe Commissioner for Human Rights, Thomas HAMMERBERG, on his visit to Belgium 15-19 December 2008, for the attention of the Committee of Ministers and the Parliamentary Assembly, Strasbourg, 17 June 2009, CommDH(2009)14, 24p.

³ E. MAES, *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2009, 861-877.

selectie van gedetineerden voor Tilburg werd er rekening gehouden met de familiale situatie, het re-integratietraject, de opstart van hulp- en dienstverleningstrajecten, onderwijs en tewerkstelling. Het hanteren van deze selectiecriteria kan gezien worden als een schadebeperkende maatregel ten aanzien van de aangegane detentietrajecten van individuele gedetineerden. De penitentiaire administratie heeft echter met deze strategie enkele neveneffecten niet kunnen uitsluiten. De aangegane op re-integratiegerichte detentietrajecten van gedetineerden zijn nu eenmaal niet altijd zichtbaar en geregistreerd. Vaak tekent de eerste registratie van re-integratiegerichte initiatieven zich pas af bij de voorbereiding van de psychosociale verslaggeving op een moment dat gedetineerden zich bijna in de tijdsvoorwaarden bevinden. Daarenboven speelt de tijd duidelijk in het nadeel van de penitentiaire administratie. Gedetineerden komen nu eenmaal na verloop van tijd in een traject terecht gericht op het aanvragen van andere strafuitvoeringsmodaliteiten, te beginnen met uitgangsvergunningen en penitentiair verlof. In het wettelijk kader van de interne en externe rechtspositie van gedetineerden wordt dit trajectmatig re-integratiegericht werken met de gedetineerde beklemtoond. Eind februari 2011, zo stelt het rapport van de Liga, bevonden zich 220 van de toenmalige 500 gedetineerden in de tijdsvoorwaarden om een strafuitvoeringsmodaliteit aan te vragen. De afwezigheid van het nastreven van de achterliggende penitentiaire filosofie, of beter de sociale re-integratie van gedetineerden, voor de verhuis naar de Tilburgse gevangenis blijkt dan ook uit de minimale bezetting van het personeelskader van de psychosociale dienst. Eerder dan het bevorderen van de sociale re-integratie van gedetineerden met hun overbrenging naar de Tilburgse gevangenis, wordt er slechts, zoals vermeld in het rapport en in het interview met directeur Schoeters⁴, zo veel als mogelijk getracht de schade voor de externe rechtspositie te beperken.

TILBURGSE SOCIALE RE-INTEGRATIE ALS (DENKBEELD)LEERMOMENT

Sociale integratie, op integratiegerichte detentie en detentiebegeleiding zijn aspecten die verweven zijn met de huidige penitentiaire filosofie. Zij staan geacteerd in de wettelijke kaders van de interne en de externe rechtspositie van gedetineerden als in het Strategisch Plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. De sociale re-integratie van gedetineerden wordt vaak gehanteerd als spiegelbegrip voor de notie sociale uitsluiting. Sociale uitsluiting wordt gecreëerd en gereproduceerd door de inwerking van sociale en economische krachten. Personen die hiervoor vatbaar en afhankelijk zijn verglijden naar de marginaliteit of worden voortdurend afhankelijk van acties die hun afhankelijkheid bestendigen⁵. De koppeling van sociale uitsluiting aan re-integratie veronderstelt dat er tijdens de detentie met de gedetineerden gewerkt wordt met de positieve elementen eerder dan zich exclusief te gaan richten op het vermijden van negatieve gevolgen. De overheid heeft zichzelf hierin een niet mis te verstane verantwoordelijkheid gegeven. Midden jaren '90 legde de overheid, met het vastleggen van de sociale grondrechten in de grondwet, zichzelf een inspanningverbintenis op om tussen te komen in situaties van sociale uitsluiting. Artikel 23 van de gecoördineerde Grondwet van 1994 stelt dat ieder, dus ook gedetineerden, het recht heeft een menswaardig bestaan te leiden. Het uitgangspunt van een re-integratiegerichte detentie is het recht van de gedetineerde

⁴ L. ROBERT, 'Belgische straffen, Nederlandse trials. Fatik sprak met Frank Schoeters, directeur van de Penitentiaire Inrichting van Tilburg', *Fatik*, 2011, 129, 15-23.

⁵ M. BOUVERNE-DE BIE en R. ROOSE, 'Het begrip sociale re-integratie', in J. Goethals en M. Bouverne-De Bie (eds.), *Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding*, Gent, Academie Press, 2000, 168-169.

op een menswaardig bestaan en zijn opsluiting mag niet het verlies van zijn recht op maatschappelijke dienstverlening inhouden. De bevindingen opgenomen in het rapport van de Liga stelt dat er aan het grondrecht op een menswaardig bestaan van de Tilburgse gedetineerden ernstig afbreuk gedaan wordt. De humanere levensomstandigheden in de Tilburgse gevangenis blijken geen garantie te zijn voor een humanere strafuitvoering. De beschikbare hulp- en dienstverlening in de Tilburgse gevangenis wordt in het rapport van de Liga beschreven als minimaal en gericht op het bezighouden van gedetineerden eerder dan op re-integratie. Het rapport wijst de afwezige Vlaamse Gemeenschap in Tilburg aan als schuldige voor het verlies van het recht op maatschappelijke dienstverlening van deze gedetineerden.

In het rapport lezen we dat de Vlaamse Overheid sinds de eerste overbrengingen van Belgische gedetineerden in februari 2010 geen integraal en kwaliteitsvol aanbod van hulp- en dienstverlening voorziet. Voor de terreinen van welzijn, gezondheid, cultuur, onderwijs, sport, huisvesting, etc. zijn de gedetineerden afhankelijk van initiatieven van de federale overheid of van de Nederlandse overheid. Als reden voor deze afwezigheid lezen we in het rapport dat de Vlaamse overheid geen inbreng heeft gehad in het akkoord met de Nederlandse overheid. Ook stelde Minister Vandeurzen als antwoord op een parlementaire vraag⁶ dat de Vlaamse Gemeenschap geen extraterritoriale bevoegdheid heeft op Nederlands grondgebied. Over dit laatste neemt de federale overheid een ander standpunt in door te stellen dat het bijzonder systeem van internationale overbrenging van gedetineerden niet van toepassing is op de naar de gevangenis van Tilburg getransfereerde gedetineerden. Een lezing van de parlementaire vragen aan de Minister van justitie leert ons dat het Belgische recht van toepassing is op de tenuitvoerlegging van de vrijheidsberovende straffen van Belgische gedetineerden in Tilburg. Nederland blijft echter bevoegd voor het betugelen van de strafrechtelijke feiten door Belgische gedetineerden aldaar gepleegd en gedetineerden die verdacht worden van een strafbaar feit vallen onder het Nederlandse strafrecht⁷. Kortom, de tenuitvoerlegging van de vrijheidsberovende straf is van Belgische makelij maar het blijft een gevangenis op Nederlands grondgebied. De mate waarin de Vlaamse Gemeenschap gehouden kan worden tot het nakomen van zijn inspanningsverbintenis met het oog op de sociale hulpverlening aan de Tilburgse gedetineerden, is alleszins stof voor discussie voor experts in deze materie.

Als een bijna expliciete oproep tot verantwoordelijkheid aan het adres van vooral de Vlaamse Gemeenschap, lijkt het risico aanwezig dat voorliggend rapport van de Liga vatbaar zou zijn voor politieke recuperatie. Deze bijdrage houdt zich voor om bij het rapport van de Liga constructieve reflecties te formuleren. De huidige afwezigheid van de Vlaamse Gemeenschap op Tilburgse bodem biedt een interessant vertrekpunt om de rol van de Vlaamse Gemeenschap in de detentiecontext scherp te krijgen. Een Belgische tenuitvoerlegging van de vrijheidsberovende straf zonder de Vlaamse sociale hulp- en dienstverlening gericht op de sociale re-integratie van gedetineerden zou zonder de casuïstiek van de Tilburgse gevangenis een imaginaire denkoefening blijven. Het rapport van de Liga illustreert de spanningen, knelpunten en moeilijkheden van een dergelijke situatie en biedt ons de kans om deze denkoefening aan te vatten. Talrijke voorbeelden

⁶ Antwoord van J. VANDEURZEN, Vlaams Minister van Welzijn op de parlementaire vraag nr. 195 van 27 januari 2011 van Marc Hendrickx (<http://docs.vlaamsparlement.be/docs/schv/2010-011/VANDEURZEN/195/antw.195.doc>, geraadpleegd op 13 juli 2011)

⁷ Antwoord van de Minister van Justitie S. DE CLERCK bij de bespreking van het wetsontwerp houdende de instemming met het Verdrag tussen het Koninkrijk België en het Koninkrijk der Nederlanden over de terbeschikkingstelling van een penitentiaire inrichting in Nederland ten behoeve van de tenuitvoerlegging van bij Belgische veroordelingen opgelegde vrijheidsstraffen, gedaan te Tilburg (Nederland) op 31 oktober 2009, Commissie Justitie, 17 november 2009, wetgevingsstuk nr. 4-1491/2.

in het rapport geven ons een beeld van de impact van de afwezigheid van het aanbod aan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Deze voorbeelden kunnen we bundelen in twee segmenten die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. De afwezigheid van het Vlaamse aanbod aan hulp- en dienstverlening heeft zowel een impact op het alledaagse leven van de gedetineerden *intra muros* als op de perspectieven naar het uitbouwen van een degelijke re-integratie *extra muros*.

SOCIALE RE-INTEGRATIE, DETENTIESCHADE EN NORMALISERING

We spitsen onze aandacht toe op de rol van het Vlaamse aanbod aan hulp- en dienstverlening in de wijze waarop gedetineerden hun detentietijd trachten te 'overleven'. Het gaat hierbij om de mate waarin gedetineerden blootgesteld worden aan het risico dat de detentie meer schade aanricht dan nuttige effecten zou ressorteren. Het schadebeperkingsbeginsel stelt voorop dat de detentie op een zodanige manier ingericht wordt opdat 'de gedetineerden zo min mogelijk schade oplopen en daardoor hun kansen op een normaal leven naderhand zo min mogelijk worden aangetast'⁸. Detentieschade voorkomen of zoveel mogelijk verminderen kan gezien worden als een essentiële voorwaarde voor zowel het eerbiedigen van de menselijke waardigheid als voor de voorbereiding van de sociale re-integratie van gedetineerden. Het beperken van de detentieschade, opgenomen als één van de doelen bij de vrijheidsberoving in de Basiswet gevangeniswezen van 2005, staat in relatie met de sociale hulpverlening aan gedetineerden. In recente onderzoeken naar het aanbod van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in Vlaamse en Brusselse gevangenissen wordt het belang van de sociale hulpverlening als schadebeperkend effect impliciet of expliciet aangegeven⁹. Een actief, divers en zinvol aanbod van hulp- en dienstverlening aan Tilburgse gedetineerden kan het risico op detentieschade, die inherent is aan de vrijheidsberoving en de specifieke kenmerken van de gevangenis als totale institutie¹⁰, verminderen. Hierbij dient er aandacht besteed te worden aan drie fundamentele behoeften van gedetineerden: 'comfort', 'control' en 'meaning'¹¹. Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden kan een schadebeperkend effect hebben door zijn cognitieve stimulatie, erkenning en autonomie vertaald naar de behoefte van 'comfort'. 'Control' slaat op de keuzemogelijkheden tussen verschillende activiteiten en het laten participeren van gedetineerden in de organisatie van het en zijn gevangenisleven. 'Meaning' heeft betrekking op de betekenisverlening van gedetineerden aan hun eigen leven waarbij hulp- en dienstverlenende activiteiten als onderwijs en vorming, gedetineerden lange termijn doelstellingen, motivatie en zelfrespect aanreiken. Illustraties van gedetineerden over hun situatie in de Tilburgse gevangenis in het rapport van de Liga verwijzen naar deze drie fundamentele behoeften. Het rapport van de Liga leert ons dat het Vlaamse hulp- en

⁸ J.J.J. TULKENS, 'Koersen of laveren: over de nieuwe vrijheidsstraf en haar hindernissen', *Sancties*, afl. 4, 1994, 245.

⁹ H. TOURNEL en S. SNACKEN, *Vorming, opleiding en arbeidstoeleiding in zeven Vlaamse gevangenissen*, Brussel, Vrije Universiteit Brussel en Koning Boudewijnstichting, 2008, 158p; A. Hellemans, I. Aertsen en J. Goethals, *Externe evaluatie strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden*, Leuven, 2008, 187p.

¹⁰ E. GOFFMAN, *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Garden City, 1961.

¹¹ J. COBDEN en G. STEWART, 'Breaking out: a perspective on long-term imprisonment and the process of release', *Canadian Journal of Criminology*, 1984, 26, 500-510; J.S. Wormith, 'The controversy over the effects of long-term incarceration', *Canadian Journal of Criminology*, 1985, 26, 423-437; S. Snacken, *Long-term prisoners and violent offenders*, in The 12th Conference of Directors of Prison Administration, Council of Europe Publishing, 1999, 43-74 en 54-55; S. Snacken, 'Het leven in de gevangenis: individuele beleving en collectief gebeuren', *Fatik*, 2010, 127, 17-22.

dienstverleningsaanbod zijn belang heeft in het beperken van de detentieschade van de Tilburgse gedetineerden.

Daarenboven is het belangrijk aan te stippen dat het Vlaamse aanbod aan hulp- en dienstverlening in de Tilburgse gevangenis aansluit bij de doelstelling van het normaliseringsbeginsel op het collectieve niveau. *'Normalization at the collective level refers to offering services inside prison that are similar as possible to those offered in outside society, especially with regard to the nature and quality of these services'*¹². Deze collectieve normalisering veronderstelt dat er, omwille van de deprivaties voortkomend uit de vrijheidsberoving, specifieke en supplementaire diensten noodzakelijk zijn. Daarnaast heeft de Vlaamse hulp- en dienstverlening ook een rol te spelen ten aanzien van dit normaliseringsbeginsel op een eerder individueel niveau. In een detentiecontext dreigen gedetineerden slechts gereduceerd te worden tot sociale rollen geassocieerd met de gepleegde strafbare feiten en deze gelieerd aan de (sub)cultuur in deze sociale context. De afwezigheid van hulp- en dienstverlening in de Tilburgse gevangenis leert ons dat gedetineerden moeilijkheden ondervinden om andere sociale rollen zoals deze van vader, echtgenoot, vriend, arbeider, sporter, student, etc. op te nemen. Vanzelfsprekend heeft ook het gevangenisregime hierin een nadrukkelijke rol te spelen. De aanwezigheid van de Vlaamse hulp- en dienstverlening en het gevangenisregime dat zo maximaal mogelijk deze andere sociale rollen erkent, kunnen gezien worden als een samenwerkende vennootschap gericht op het normaliseren van het alledaagse leven in de Tilburgse gevangenis. Een dergelijke samenwerking veronderstelt ook dat indien één van beiden zijn opdracht niet geheel zou kunnen waarmaken de andere partner dit naar best vermogen tracht op te vangen. Het rapport van de Liga illustreert bijvoorbeeld de beperkingen in gevangenisregime voor het faciliteren van de bezoekmogelijkheden van gedetineerden. De geografische afstand en de zware procedure voor de bezoekersregeling vergroot het gevaar voor de Tilburgse gedetineerden om sociaal geïsoleerd te geraken en beperkt te worden in het opnemen van zijn sociale (familiale) rollen. De Vlaamse hulp- en dienstverlening zou hierop als partner in deze samenwerkende vennootschap extra kunnen inzetten. De sociale hulpverlening, hoofdzakelijk binnen het justitieel welzijnswerk, zet namelijk al jaren met succes in op het herstellen, ondersteunen, bewaren of bevorderen van de affectieve relaties van gedetineerden. Het rapport van de Liga toont ons het belang van het hulp- en dienstverleningsaanbod als normaliserende factor in de detentiecontext en de wijze waarop zij een plaats heeft in deze samenwerkende vennootschap met het normaliseringsbeginsel als doel.

SOCIALE HULPVERLENING EN RE-INTEGRATIEGERICHTE DETENTIE

Het behoeft weinig argumenten dat het Vlaamse aanbod aan hulp- en dienstverlening van vorming, opleiding en arbeidstoeleiding belangrijke hefboomen zijn naar de sociale re-integratie van gedetineerden *extra muros*¹³. De hierboven aangestipte onderzoeken naar de evaluatie van het hulp- en dienstverleningsaanbod¹⁴ in de Vlaamse en Brusselse

¹² D. VAN ZYL SMIT en S. SNACKEN, *Principles of European Prison Law and Policy. Penology and Human Rights*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 105.

¹³ Vlaamse Gemeenschap, *Ontwikkeling van relevante beleidsindicatoren inzake de kwaliteit en de effectiviteit van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in de Vlaamse gevangenissen*, inter-universitair onderzoeksproject, 2003, 199p.

¹⁴ H. TOURNEL en S. SNACKEN, *Vorming, opleiding en arbeidstoeleiding in zeven Vlaamse gevangenissen*, Brussel, Vrije Universiteit Brussel en Koning Boudewijnstichting, 2008, 158p; A. HELLEMANS, I. AERTSEN en J. GOETHALS, *Externe evaluatie strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden*, Leuven, 2008, 187p.

gevangenissen stellen dat dit aanbod bijdraagt tot een versterking van de positie van de gedetineerden op verschillende deelreinen die van belang zijn voor de sociale re-integratie. De illustraties en kritische reflecties in het rapport van de Liga benadrukken de negatieve gevolgen op het vlak van de sociale re-integratie van gedetineerden voortkomend uit de afwezigheid van de sociale hulpverlening. In het licht van een re-integratiegerichte detentie kan dit rapport ook gelezen worden als een manifest dat het belang onderstreept van de aanwezigheid van de Vlaamse hulp- en dienstverlening met het oog op de voorbereiding van de reclassering van de Tilburgse gedetineerden. Vanuit deze invalshoek bevestigt het rapport het belang van het Vlaamse Strategisch Plan Hulp- en Dienstverlening aan gedetineerden dat voor gedetineerden een daadwerkelijke operationalisering wenst te zijn van de gemeenschapsbevoegdheid inzake het recht op maatschappelijke dienstverlening.

De Vlaamse Gemeenschap sloot met haar Strategisch Plan ook aan bij de federale inspanningen rond regelgeving aangaande de interne en de externe rechtspositie van gedetineerden. De moeilijkheden in het uitbouwen van de re-integratie van de Tilburgse gedetineerden illustreert de onlosmakelijke verbondenheid tussen de wetgevende kaders van de interne en de externe rechtspositie van gedetineerden en het Vlaamse Strategisch Plan. Beide wettelijke kaders hebben een noodzakelijke samenhang ten aanzien van elkaar via de vier basisprincipes of doelstellingen bij de vrijheidsberoving. Het rapport van de Liga illustreert de specifieke situatie en de gevolgen voor gedetineerden met het oog op hun sociale re-integratie indien de operationele uitvoering van één van deze drie samenhangende componenten het laat afweten. Het rapport leert ons dat het uitwerken van een integratiegericht detentietraject voor individuele gedetineerden slechts mogelijk is vanuit de samenhang tussen beide wettelijke kaders en het Strategisch Plan.

Ter afsluiting dient het niet meer benadrukt te worden dat het verblijf in de Tilburgse gevangenis zich momenteel kenmerkt in het letterlijk en figuurlijk uitsluiten van gedetineerden in het participeren aan de samenleving. Welke overheid daarin zijn verantwoordelijkheid kan of moet nemen, of er zich om inhoudelijke, sociaal-politieke, budgettaire, economische of andere redenen van vrijgesteld ziet, blijft tot op heden koffiedik kijken. Duidelijkheid is er nu met dit rapport van de Liga wel over de situatie van de Tilburgse gedetineerden die uitgesloten blijken van de hulpbronnen die mensen als u en ik ondersteunen om op een volwaardige wijze te participeren aan het maatschappelijk leven. Een Franse studie over detentie en verpaupering illustreert dat het traject dat gedetineerden doorlopen tijdens hun detentie een aaneenschakeling vormt van scharniermomenten waarop economische, sociale, relationele en culturele uitsluitingsprocessen in gang worden gezet¹⁵. Een op re-integratiegerichte detentie veronderstelt net het insluiten en omkaderen van de (Tilburgse) gedetineerde opdat hij zijn menselijke waardigheid niet dreigt te verliezen. De voorbereiding van de sociale re-integratie van gedetineerden, ook de Tilburgse, moet gezien worden in een proces van het insluiten van de gedetineerden in de samenleving waartoe de samenleving en de gedetineerde zich samen engageren.

¹⁵ A.M. MARCHETTI, 'Pauvreté et trajectoire carcérale' in C. FAUGERON, A. Chauvenet en P. Combessie (eds.), *Approches de la prison*, Paris/Bruxelles, Larcier/De Boeck, 1996, 177-197.